

Сергієнко В. Л.,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

КОНЦЕПТ PRIDE/ГОРДІСТЬ У АНГЛІЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ (ЗА РОМАНОМ Р.ОЛДІНГТОНА "СМЕРТЬ ГЕРОЯ")

У статті йдеться про взаємодію навколишньої дійсності, свідомості, мислення та мови, відображення національної свідомості в семантиці мовних одиниць, які вербалізують концепти в динаміці їх розвитку. За допомогою моделювання номінативного поля концепту показано смисловий діапазон відтворення концепту PRIDE в романі Р. Олдінгтона "Смерть героя" та можливу зміну наповнення концепту на зламі століть.

Ключові слова: мова, свідомість, концепт, національна концептосфера.

The article deals with interaction of surrounding reality, consciousness, mentality and language, reflection of national consciousness in the semantics of language units which verbalize concepts at a certain stage of their development. The range of meanings of the concept PRIDE within two centuries is shown with the help of the nominative field modelling in the novel "Death of a Hero" by R. Aldington.

Key words: language, consciousness, concept, national conceptual sphere.

Постановка проблеми. Центральним питанням сучасних лінгвістичних досліджень є осмислення мови та мислення, свідомості та пізнання, відображення людиною навколишнього світу, його інтерпретація у свідомості індивіда, а також презентація продукту цієї інтерпретації через мову людини. Розгляд наповнення лінгвокультурних концептів як когнітивних утворень дає змогу науковцям відтворити їх можливі характеристики та зміну цих характеристик на різних історичних етапах розвитку [2, с. 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання про відображення національної свідомості в семантиці мовних одиниць, які вербалізують концепти на певному шаблі їх розвитку, відтворені у працях науковців вітчизняної та зарубіжної лінгвістики: Т. О. Попової, В. Л. Іващенко, О. О. Селіванової, В. І. Карасика, А. А. Джиоевої, Ю. С. Степанова, З. Д. Попової, Й. А. Стерніна, І. І. Карелової, О. Д. Шмельова, С. А. Юлітімірової, Н. М. Залесової та багатьох інших.

А. А. Джиоева у своєму дослідженні англійського менталітету посиляється на пояснення О. Д. Шмельова про взаємодію навколишньої дійсності, свідомості, мислення та мови людини і стверджує, що у мові відображаються не тільки певні риси позамовної дійсності, але й за допомогою неї носій мови бачить навколишній світ так, як підказує йому його рідна мова. Лексичний склад будь-якої мови є рухомою масою, яка змінюється під впливом культурних чинників і відповідно до цього носій приживається до концептуалізації світу, сформованої його культурою [1, с. 48].

Живучи в мовному суспільстві, людина збагачує свою концептуальну систему завдяки особистому та загальноісторичному досвіду, що передбачає, в свою чергу, закріплення в мові загальнолюдського та національного досвіду. Звідси випливає, що осмислення інформації, що надходить ззовні, призводить до створення уявлення про світ у вигляді продуктів концептуалізації – концептів. Більшість концептів культури закріплені в мові значеннями слів [8, с. 6-7].

У кореляції 'значення-концепт' спостерігається відображувальна сторона значення мовних одиниць та одиниць досвіду індивідуальної та колективної пам'яті [3, с. 10]. Мова грає роль акумулятора досвіду з наступним його узагальненням [3, с. 441-442].

Поняття 'семантики' концепту використовує Т. О. Попова. Воно "включає в себе мовну семантику (знання значення слова), знання про світ (про взаємозв'язки предметів та явищ) і особистісні смисли, сформовані у процесі взаємодії з навколишнім світом" [6, с. 5].

В національній концептосфері віддзеркалюються стан культури та науки, національний менталітет, а головне – мова як невід'ємна її частина. Здобутки культури, усні та письмові, розширюють та збагачують концептуальний простір національної мови [4].

У художньому тексті "співіснують" індивідуальна картина світу письменника та нашарування культурних епох, традицій, стереотипів. Ось чому він розглядається через колективну свідомість певної етнокультурної спільноти [2, с. 9].

Мета статті полягає у виявленні певних змін смислового простору концепту PRIDE та, відповідно, концептуальної системи британців ХХ століття.

Завданням дослідження є застосувати польову модель аналізу концепту PRIDE в межах художнього твору та визначити можливу зміну цінностей у свідомості британського народу.

Матеріалом дослідження послужив текст художнього твору Річарда Олдінгтона "Смерть героя". Метод польового моделювання видався превалюючим при аналізі концепту PRIDE [5]. Концентрація ознак номінативного поля концепту представлена ядреними семами мікрополя 'Гордість британців'. Мікрополя: 'Марнославство', 'Зарозумілість', 'Сім'я', 'Країна та її громадяни', 'Релігія', 'Ставлення до інших', 'Війна' утворюють ближню периферію, що закінчується сімою 'Гордість за воєнну організацію битв', яка належить крайній периферії.

Мікрополе I. Гордість британців:

Сема 1. Уражена гордість: Colonel, who had been censured for what was not his fault – two men had deserted on the eve of the departure of the last draft and two others had to be substituted at the last moment. 'Does the old mucker think we're going to run away?' was the comment of the draft wounded in their pride, when they accidentally found this out [9, с. 249].

Сема 2. Гордість за участь у війні: His personal life became intolerable because of the War, and the War became intolerable because of his life. A sort of pride kept him silent [9, c. 246].

Сема 3. Придушення гордості нації: They delight to lay a corpse in a marriage bed, and to strike down a great nation in the fullest flush of its pride and power [9, c. 205].

Сема 4. Справжність англійської гордості: And when the talk once again became general, George began to think that Reggie was not such a bad fellow after all; there was a sort of 'niceness' about him, the genuine English pride and good-nature under a screen of affectation [9, c. 200].

Мікрополе II. Марнославство:

Сема 1. Марнославство аристократії: Well, it happens to us all; but our vanity is interested by the hope that the rather tangled and not very luminous track we made will continue to shine for a few people for a few years [9, c. 27].

Сема 2. Чесність представлена через марнославство та впертість (перетин ознак гордості та шляхетності (в іронічному значенні)): The queer-Dicks were more or less honest cranks, or at least possessed so much vanity and obstinacy that they seemed honest [9, c. 125].

Сема 3. Марнославство класового усвідомлення (перетин ознак гордості та шляхетності): His vanity and class consciousness made him earn for affairs with upper class women although he was obviously a homosexual type [9, c. 141].

Сема 4. Марнославство як риса характеру: True, he himself suspected Mr. Upjohn was a bit of a charlatan, and knew he was obviously conceited; at the same time, there was something very kindhearted and generous in poor Upjohn-and-at-'em, who had received that nickname for his furious onslaughts on any one who was established and successful, in alleged defence of any one who was struggling and neglected [9, c. 142].

Сема 5. Присутність марнославства в обох статей: It is so very curious that we talk of vanity as if it were almost exclusively feminine, whereas both sexes are equally vain [9, c. 151].

Сема 6. Відсутність марнославства в людей з високою інтелектуальністю: '...And men with really fine minds haven't any intellectual vanity [9, c. 201].

Сема 7. Поява марнославства з призначенням на керівну посаду: To his dismay, but also a certain amount of flattered vanity, he found himself immediately appointed as acting commander of B Company [9, c. 382].

Мікрополе III. Зарозумілість.

Сема 1. Зарозумілість викликана неприступністю: Mr. Upjohn, safe as Achilles in the Stygian dip of his conceit, strode along energetically with an inward feeling that he had gone one better on James McNeil Whistler [9, c. 132].

Сема 2. Зарозумілість поведження на публіці: The bus-stop was empty except for a couple spooning on a back seat. George and Elizabeth a little haughtily went to the very front [9, c. 162].

Мікрополе IV. Сім'я.

Сема 1. Гордість за членів сім'ї: You are an Admitted Solicitor, and we are proud – I think we may say “proud”, Mamma? – that we have a legal luminary in the family...’ [9, с. 55].

Мікрополе V. Країна та її громадяни.

Сема 1. Жертвування життям за короля і країну: How he must have enjoyed composing that inscription to those who went forth unflinching, and proudly laid down their lives for King and Country! [9, с. 92].

Сема 2. Відсутність мужності у відсутності самолюбства: ‘...The English think it’s virile to have no sensibilities’ [9, с. 150].

Сема 3. Зневага до пуританізму: Of course, there is always the superior person who veils puritanism by saying: ‘I’m so bored with all this talk about sex. ‘Why can’t people go to bed with the person they want to, and stop talking about it?’ [9, с. 181].

Сема 4. Гордість британських громадян за свою країну в період голоду і нещастя: And there they crouched and huddled in rags and hunger and misery, free-born members of the greatest Empire the earth has yet seen, citizens of Her who so proudly claimed to be the wealthiest of cities, the exchange and mart of the whole world [9, с. 204].

Сема 5. Гордість відомими письменниками країни: That was nothing compared with the persecution endured by H.D.Lawrence, probably the greatest living English novelist, and a man of whom – in spite of his failings – England should be proud [9, с. 248].

Мікрополе VI. Релігія.

Сема 1. Поєднання гордості і гідності у релігійних переконаннях (перетин ознак гордості та шляхетності): Old Winterbourne always said with proud, sad dignity that his ‘religious convictions forbade’ him to divorce her [9, с. 28].

Мікрополе VII. Ставлення до інших.

Сема 1. Почуття вищості над людьми нижчого класу: He was ineradicably convinced of his superiority to the ‘lower classes’, but where that superiority lay Winterbourne failed to discover [9, с. 305].

Мікрополе VIII. Війна.

Сема 1. Пихатість думки про боягузтво інших під час війни: Winterbourne rather haughtily decided they were timorous, an impression confirmed by the manner they instantly ducked and crouched when a shell came whistling towards them [9, с. 302].

Сема 2. Шляхетна поведінка на війні (перетин ознак): He hadn’t even the courage to shoot himself with his revolver; and added that last grain of self-contempt to his despair [9, с. 394].

Сема 3. Гордість за збереження свободи: You have won the greatest battle in history and saved the most sacred of all causes: the liberty of the world. You may well be proud [9, с. 397].

Сема 4. Зневага до тих, хто загинув безцільно у війні:

And he drew her away,
And she looked back and laughed
As he spoke more contempt of us,
Being now out of hearing [9, с. 398].

Сема 5. Гордість за воєнну організацію битв: There were frontier and colonial skirmishes, and the reputation of the country for a military organization and efficiency was immensely strengthened in the world's eyes by the conduct of the Crimean and Boer Wars [9, с. 218].

Результати дослідження. Номінативне поле концепту PRIDE містить чітко виражене ядро, яке репрезентоване однойменною лексемою pride. Нами допускається злиття ближньої та крайньої периферії у семі 'Гордість за воєнну організацію битв'. Інші семи виражені лексемами: vanity, vain, conceited, conceit, vain, haughtily, proud, proudly, contempt, sensibilities, superior, superiority, bourgeois, contempt, self-contempt. Спостерігається перетин ознак у семах: 'Чесність представлена марнославством та впертістю' (поєднання негативних та позитивних рис характеру у шляхетній людині) і 'Марнославство класового усвідомлення' (усвідомлення свого статусу в суспільстві у стосунках з жінками) мікрополя 'Марнославство'; у семі 'Поєднання гордості і гідності у релігійних переконаннях' (Шляхетність та гордість у релігійному переконанні збереження шлюбу) мікрополя 'Релігія'; у семі 'Шляхетна поведінка на війні' (Відсутність гордості у неможливості здійснення шляхетного вибору на війні) в останньому мікрополі 'Війна'. Як бачимо, в поданому творі не зафіксовано мікрополів дальньої периферії.

Ядерні семи, представлені контекстом поданого твору, розкривають основні смислові ознаки концепту PRIDE у концептосфері життя англійського суспільства у воєнний та поствоєнний періоди: збереження гордості як основної постійної риси характеру британців, гордості за служіння Батьківщині, відстоювання свободи та прав нації, не зважаючи на жодні обставини. Напротивагу ставиться розпуста нації, що призводить до знищення її моральних цінностей. Марнославство виставляється автором як чеснота аристократичної частини суспільства. Деякі герої вбачають у марнославстві та впертості чесність, а значить шляхетність дій та поривань, що виражає іронічне ставлення автора до цього. Ця риса характерна для обох статей одночасно, вона розкривається у класовій зверхності чи зміні соціального становища. На нашу думку, у них присутня зарозумілість, викликана відчуттям певної соціальної вищості, що все-таки нагадує читачам про марнославство.

З Вікторіанської епохи залишається повага та гордість за членів родини, започатковані королевою як основні ідеали суспільства, Засуджується пуританізм у релігійних звичаях золотої епохи, який був присутній в

ній як позитивна риса суспільства, але підтримується гідність дотримання традицій шлюбу її членами [7, с. 7].

Автор як представник своєї нації висловлює негативне ставлення до війни і наголошує на тому, що, не зважаючи на гордість за попередні виграшні битви, проведення війни є безцільним нагромадженням смертей тих, що взяли у ній участь.

Наукові висновки та перспективи подальших досліджень. Вираження номінативного поля концепту PRIDE в межах аналізу твору “Смерть героя” Р.Олдінгтона дало змогу доповнити структуру концепту, спостерігати зміну цінностей та переконань британського народу на зламі епох, а саме закінчення періоду славнозвісної Вікторіанської епохи та періоду Першої Світової війни, що виражена у смислового діапазоні концепту та переконатися в тому, що можна досліджувати розвиток смислової структури номінативного поля концепту в інших історичних періодах.

Література:

1. Джіоева А. А. Английский менталитет сквозь призму ключевых слов / А. А. Джіоева // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 3. – С. 45-55.
2. Залесова Н. М. Формирование и восприятие образа джентльмена в языке и культуре США: [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Н. М. Залесова. – Москва, 2009. – 23с. // Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/~ref/zalesova.pdf>.
3. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – Волгоград: Парадигма, 2007. – 520 с.
4. Карелова И. И. Национальная концептосфера и идиоконцептосфера (на материале произведений Л. Е. Улицкой): [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка” / И. И. Карелова. – Волгоград, 2009 // Режим доступа: <http://vspu.ru/dissovet/d-212-027.01/avtoreferaty/kandidatskie/10-02.19/karelova-i.i.-avtoreferat>.
5. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 [6] с.
6. Попова Т. О. Психосемантика универсальных этнических концептов в мовній картині світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Т. О. Попова. – К., 2004. – 19 с.
7. Рокаш О. М. На межі століть. Англійська література кінця XIX – початку XX століття: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.: У 2 т. / О. М. Рокаш. – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 1. – 732 с.
8. Юлтимирова С. А. Когнитивная организация и языковая репрезентация концепта BRAVE в английском языке: [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / С. А. Юлтимирова. – Уфа, 2007. – 20 с. // Режим доступа: http://www.bashedu.ru/autoreferat/aref2007_12.doc.
9. Aldington, Richard. Death of a hero. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1958. – 443 p.